

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΗΜΩΔΩΝ ΠΑΡΟΙΜΙΩΝ*

Ἐκ τῶν δημοτικῶν προϊόντων διαφόρων ἔθνῶν αἱ παροιμίαι ἐνωρίτερον παντὸς ἄλλου ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν λογίων· ὅτε μὲν διατηροῦσαι ἐν ἑαυταῖς ἀπλοποιημένα λείψανα ἀρχαίας φιλοσοφίας, ἄλλοτε δὲ ἐκφράζουσαι συντόμως καὶ ἀπλοϊκῶς τὴν φιλοσοφίαν, τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ λαοῦ, οὐχὶ ὀλίγον βοηθοῦσι τοὺς περὶ τὰ ἔθνολογικά ζητήματα ἀσχολουμένους· ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου, ἀπεικονίζουσαι ἐν συντομίᾳ ἀλλ' ἐκφραστικῶς τὸν βίον καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἔθνῶν, τὰ διάφορα αὐτῶν ἔθιμα καὶ τὰς προλήψεις, χρησιμεύουσιν εἰς τὸν ἐξετάζοντα τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα πρὸς εὐχερεστέραν τῆς ἱστορίας κατανόησιν, ὡς ἀσφαλεστάτη καὶ καθαρὰ πηγὴ, ἀφ' ἧς δύναται πλουσίαν καὶ γνησιωτάτην ν' ἀρυσθῇ ὄλην.

Αἱ τοῦ λαοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος παροιμίαι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐπόψεων, δεόν νὰ ἐξετασθῶσι καὶ ὡς πρὸς τὴν σχέσιν καὶ ἀναφορὰν πρὸς τε τὰς ἀρχαίας καὶ πρὸς τὰ γνωμικὰ διαφόρων ἀρχαίων συγγραφέων. Ἡ ἐπιμελὴς τούτων ἐξερεύνησις, ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ὠφελειῶν, θὰ μᾶς πληροφορήσῃ, ἂν οὐχὶ μετὰ θετικότητος, κατὰ προσέγγισιν τοῦλάχιστον, περὶ τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἡ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀνάγνωσις καὶ ἡ ἀκρόασις τῶν διαφόρων ποιητῶν, ἔσχον ἐπὶ τοῦ λαοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καθ' ὅσον ἡ τοιαύτη ἐπιρροὴ διετηρήθη μέχρις ἡμῶν· καὶ τοσοῦτο μᾶλλον ἢ μελέτη αὐτῆ φαίνεται ἀναγκαία, καθ' ὅσον τὸ τοιοῦτον ἀντικείμενον, καίτοι ἐκ τῶν μάλιστα ἐνδιαφερόντων ὄν, δὲν ἐξητάσθη μέχρι τοῦδε, καὶ τοῦτο βεβαίως διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀπαιτουμένων πληροφοριῶν.

Ἐν τῷ προσαρτωμένῳ παραρτήματι προσεπαθήσαμεν νὰ ἐξετάσωμεν οὕτως ὑπὲρ τὰς πεντακοσίας παροιμίας¹, σκοποῦντες μόνον ὅπως δώσωμεν ὄθησιν τινα, ἂν μὴ καὶ βοήθειαν εἰς τοὺς ἀσχοληθησομένους περὶ τὰς τοιαύτας μελέτας, πολὺ ἐπιπόνους καὶ ξηρὰς ἄλλως τε, ἢς τὸ ὁμολογήσωμεν. Καὶ πρὸ ἡμῶν, καίτοι οὐχὶ συστηματικῶς, ἐπεχείρησαν τοιαύτας μελέτας, ὃ τε Κοραῆς καὶ ὁ Βυζάντιος, καὶ οἱ κύριοι Βενιζέλος, Βερέττας καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ Πανδώρα.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολλάκις αἱ αὐταὶ κοινωνικαὶ περιστάσεις ἢ αἱ ἰδιαιτέρας τοῦ ἀτόμου ἐντυπώσεις, ἀνεξαρτήτως τῆς φυλετικῆς συγγενείας ἢ πνευματικῆς ἐπιρροῆς παρήγαγον κατὰ σύμπτωσιν τὰς αὐτὰς ἰδέας, ἔστιν ὅτε καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου ἐκφρασθείσας· προκείσθω ὡς παράδειγμα ἱκανὸς ἀριθμὸς

* Ἐδημοσιεύθη εἰς περ. Παρθενῶν Β' (1872 - 73), σ. 921 - 930.

1. Ἐπειδὴ ἐκ τῶν μελετηθεισῶν παροιμιῶν μέγα μέρος εἶναι ἐξ ἐκείνων, ὧν πλεῖσται παραλλαγαὶ ὑπάρχουσι, οὐδόλως σφάλλομεν ὑπολογίζοντες ὅτι αἱ πεντακόσαι παροιμίαι αὐταὶ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τρισχιλίαν τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Βενιζέλου.

εὐρωπαϊκῶν, τουρκικῶν καὶ ἀραβικῶν παροιμιῶν, ἐκπληκτικὰ σημεῖα ἀναλογίας παρουσιαζουσῶν πρὸς παροιμίαις ἢ γνωμικὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐν τούτοις, ἡμεῖς τοῦλάχιστον, γράφοντες δοκίμιον ἀτελὲς συγκρίσεως τῶν νῦν παροιμιῶν πρὸς τὰς ἀρχαίας, ἀφήνομεν εἰς ἄλλους τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν, ἥτις ἂν καὶ παρουσιάζει δυσχερείας τινάς, δὲν εἶναι ὁμοίως ἀδύνατος.

Ἄναλογία τῶν νεωτέρων ἑλληνικῶν πρὸς τὰς ἀρχαίας παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς διαφόρους τῆς ἐκφράσεως τρόπους. Τὰ παραδείγματα εἶναι τόσον πολλὰ ὥστε ματαιοπονία θὰ ἦτο καὶ ἂν ὀλίγα παρεθέτομεν· ἀφ' οὗ μάλιστα ἐν τῷ προσηρτημένῳ παραρτήματι δύναται τις εὐκολώτερον καὶ ἀκριβέστερον νὰ ἐξετάσῃ τὰ τοιαῦτα· ἐν μόνον ἀπαξ ἀπαντῶν ἀρκούμεθα νὰ ἀναφέρωμεν, τὴν παροιμίαν δηλ.

*Δύσκολο τό 'χω νὰ γενῆ χοίρου τριχιά μετὰξι,
χωριάτης ἄρχος κι ἂν γενῆ νάχη ἀρχοντιά καὶ τάξι :*

ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ Εὐαγγελίου²: «Εὐκοπώτερον γάρ ἐστι, κάμιλον διὰ τρυμαλιᾶς ραφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν».

Ἡ παράθεσις τῶν παροιμιῶν ἐν τῷ λόγῳ γίνεται διὰ παραπλησιῶν περιήπου ἐκφράσεων ἐκείνων, ἃς τινες εἰς ὁμοίᾳς περιστάσεις μετεχειρίζοντο οἱ ἀρχαῖοι· οὕτω λέγουσι: *λέει ὁ λόγος, λένε, καλά τὸ λένε, καλά τὸ λένε οἱ παλαιοί, ὅσοι μῦθοι λέγονται, κι οὕλοι ἀληθῆναι εἶναι*³ κλπ. ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον, *φαμέν, φασί, ὡς ἔχει λόγος, παλαιός αἶνος ὡς καλῶς ἔχει*⁴ κλπ.

Ὅπως πολλαὶ τῶν ἀρχαίων παροιμίαι διατηρήθησαν μέχρις ἡμῶν, οὕτω διεσώθησαν καὶ ἄλλαι φέρουσαι τὸν χαρακτήρα βυζαντινῆς ἀρχαιότητος· αἱ παροιμίαι αὗται εἰσὶν ὀλίγαι, ἔχομεν ὁμοίως πολλὰς πιθανότηας, ὅτι ἀρκεταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετέβαλον τὴν γλῶσσαν εἰς τοιοῦτον τρόπον ὥστε δυσδιάκριτοι κατέστησαν, καὶ δυσχερεστάτη ἀποβαίνει ἡ ἐξακριβωσις αὐτῶν.

Ἐκ τῶν προφανῶς βυζαντινῶν τὰς ἐξῆς μόνον γνωρίζομεν:

1) *Ἐγὼ σ' ἔκτισα, φουρνέ μου, κ' ἐγὼ νὰ σὲ χαλάσω*⁴, παροιμία ἀναφερομένη καὶ ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ συγγραφέως Σκυλίτση⁵.

2) *Ἦ τὸ σκύλο σκότωσε ἢ τὸ μύλο χάλασε*⁶, ἢ ἀκριβέστερον: *Ὅταν ὁ σκύλος γλυκαθῆ στήμ πάσπαλη ἢ τὸ σκύλο σκότωσε ἢ τὸν μύλο χάλασε· ἢ*

3) *Σὰν τὸ σκύλο στὸ μακελλεῖο*. Πρβλ. Π α λ λ α δ ῖ ο υ , Ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία, κεφ. κβ', ἐν M i g n e , Patrologiæ series Græca, τ. XXXIV, col. 1066: «Ὡσπερ γὰρ δταν κύων ἐν μακέλλῳ ἐθίσῃ κωλέας περιτρύχειν, τῆς συνηθείας

2. Λουκ. ΙΗ' 25· πρβλ. Ματθ. ΙΘ' 23.

3. Εὐριπίδ. παρὰ Στοβ. ΠΗ', σ. 500.

4. Βενιζέλου, Παροιμίαι, σ. 68, 32. Σπ. Ζαμπέλ., Φιλολογ. ἔρευναι περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς διαλέκτου, ἐν Πανδώρα, τ. Ζ', σ. 378 (1857)· Βυζαντιναὶ Μελέται, σ. 634 κέ.

5. Σκυλίτση, σ. 632, éd. Venet.

6. Βενιζέλ., Παροιμ., σ. 108, 231· πρβλ. σ. 275. 111.

οὐκ ἀναχωρεῖ...» (Ὁ μοναχὸς οὗτος Παλλάδιος ἐξησε κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα).

4) *Εἶναι κι ἄνθρωποι φολιαροὶ εἶναι καὶ δυὸ στὴ φόλα,
εἶναι καὶ τρεῖς καὶ τέσσερες ποῦ φόλα δὲν ἀξίζουν.*

5) *Προῖκ' ἀπὸ χίλια πέρπυρα καὶ κακαῖδου κι ἂν πάρης,
τὰ χίλια πᾶν δὲν ἔρχονται κ' ἢ κακαῖδου ποῦ μένει (sic)⁷*

ἦ:

*Τί θές τὰ χίλια πέρπυρα καὶ κακοειδῆ γυναῖκα,
τὰ χίλια πέρπυρα πετοῦν κ' ἢ κακοειδῆ πομένει⁸.*

Δημοτικὰς βυζαντινὰς παροιμίας εὐρίσκομεν σποράδην ἀλλὰ σπανίως εἰς διαφόρους μεταγενεστέρους συγγραφεῖς⁹. Βαρβαρογραικικὰς δέ, περισωθείσας κατὰ μέγα μέρος μέχρις ἡμῶν ἀπαντῶμεν κυρίως παρὰ τῷ Μιχαήλ Ἀποστόλῃ, συλλογεῖ συναθροίσαντι ἀρχαίας καὶ συγχρόνους παροιμίας, ζήτησαν δὲ κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα¹⁰, καὶ τοῖς παροιμιογράφοις Γρηγορίῳ τῷ Κυπρίῳ καὶ τῇ Μαντίσῃ¹¹. Ὁ Δουκάγκιος ἀναφέρει¹² χειρόγραφον¹³ περιέχον παροιμίας, ὧν μίαν παραθέτει:

Τὴν στραβὴν εἰς τ' ἀκρωτῆρι γαῖτανοφρυδοῦν τὴν κρᾶζουν.

Ὁ δὲ Iken¹⁴ ποιεῖται μνεῖαν Ἰωάννου τοῦ Καναβούτση, γράψαντος κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα συλλογὴν γραικοβαρβαρικῶν παροιμιῶν¹⁵.

Ἐκ δὲ τῶν συλλογῶν ἀρχαίων παροιμιῶν εἶχομεν ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν σύνταξιν τῆς παραβολῆς τῶν νεωτέρων πρὸς τὰς ἀρχαίας τὰς ἐκδόσεις τῶν παροιμιογράφων ὑπὸ Gaisford, καὶ Leutsch und Schneidewin¹⁶.

Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἐνωρὶς τὴν τῶν περαιομένων προσοχὴν ἐφείλκυσαν αἱ παροιμίαι. Καὶ ἱστορικαὶ πραγματεῖαι περὶ αὐτῶν ἐγράφησαν¹⁷ καὶ λεξικά συγκριτικὰ παροιμιῶν διαφορῶν ἔθνων¹⁸, συλλογὰς δὲ ἔθνικὰς παροιμιῶν

7. Αὐτ., σ. 264,255 κακῶς ἐξηγεῖ κακοήθης.

8. Αὐτ., σ. 300,216. Sanders, Das Volksleben der Neugr., σ. 224.

9. Ὁ Εὐστάθιος ἐπὶ παραδείγματι ἀναφέρει μίαν δημόδη πελοποννησιακὴν: *Μαῖου βροῦλον ποντία κανναβίς* (Εἰς Ἰλιάδ. Β 135).

10. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία, σ. 70-74. Ἐξεδόθη ἐν τῇ συλλογῇ Leutsch.

11. Ἐξεδόθησαν ἐν συλλογῇ Leutsch καὶ Schneidewin.

12. Ducangii, Glossar. med. et inf. graecit. λ. Γαῖτάνι.

13. Hermodorus Regius, Adagia.

14. Iken, Eunomia, 1827, I, σ. 127.

15. Ὁ κ. Σάθας (Νεοελλ. φιλολογ., σ. 110) δὲν ἀναφέρει τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Καναβούτση.

16. Ἐκτὸς τούτων ἐξεδόθησαν αἱ ἐξῆς ὁμοίαι συλλογαί: Polydori Vergilii, Proverbiorum libellus, Venetiis 1498, in fol. Erasmi, Adagia, 1580. Joan. Fabri de Werdea, Proverbia metrica, in 4 (1500 περ.). Sententiae et proverbia ex Plauto Terentio etc., Paris 1536, in 8. Reda, Proverbiorum liber, Colon. 1688, in fol. Adagia sive proverbia graecorum ex Zenobio, Diogeniano et Suidae, edita ab A. Schotto, 1612, in 12 κλπ.

17. M. C. Mery. Histoire général des proverbes, adages, sentences apophthegmes etc., Paris 1828, vol., in 8. Cornagioni, De proverbiorum origine, Mediol. 1503, in 4. Fabritii, Della origine delli volgari proverbi, Vinezia 1526, in fol. κλπ.

18. Jan. Orton, Proverbs illustrated by parallel or relative passages of the poets, to which one added latin, french, spanish and italian proverbs, with translations and index, Phila-

δλα σχεδόν τὰ ἔθνη κέκτηνται, ὥστε περιττὴ καὶ ἡ ἀπαρίθμησις αὐτῶν ἀποβαίνει.

Περὶ δὲ τῶν νεοελληνικῶν παροιμιῶν ὀλίγα μὲν ἐγράφησαν¹⁹, ἀρκεταὶ δὲ ὅμως ἐγένοντο συλλογαὶ εἴτε ἰδιαιτέρως, εἴτε σποράδην ἐν διαφόροις βιβλίοις²⁰. καταγράφομεν ἐνταῦθα ὅπως οὖν ἀκριβῶς καὶ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τὰς συλλογὰς ταύτας.

α'. Ἰδιαιτεράι συλλογαί.

1) A. Negris, A dictionary of modern Greek proverbs, Edinburgh 1831. (950 παροιμίαι μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως, ἐξ ὧν ὅμως πλεῖστα δὲν εἶναι γνήσιοι δημῶδεις).

2) I. Z. Μανιάρη, Ἡ Σφιγξ ἢ συλλογὴ ἑλληνικῆ παροιμιῶν, ἔκδοσις πρώτη, ἐν Τεργέστῃ 1832. (Παρεμμορφωμέναι παροιμίαι κατὰ τε τὸ λεκτικὸν καὶ τὸ μέτρον.)

3) I. Βενιζέλου, Παροιμίαι δημῶδεις, συλλεγεῖσαι καὶ ἐρμηνευθεῖσαι ὑπὸ —, ἐν Ἀθήναις 1846, 8ον, σ. ζ' + 136. Ἐκδοσις δευτέρα ἐπηυξημένη καὶ διορθωμένη, ἐν Ἐρμουπόλει 1867, 8ον, σ. η' + 160. (Ἡ πληρεστέρα συλλογὴ παροιμιῶν, μετὰ πολλοῦ κόπου γενομένη· δυστυχῶς ὅμως καὶ ἡ κατάταξις κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν δὲν ἐγένετο ἐπιστημονικῶς, καὶ αἱ τῶν παροιμιῶν ἐρμηνεῖαι, ἄλλαι μὲν ἀτελέσταται, ἄλλαι δὲ περιτταὶ ὅπως καὶ ἐξοβελιστέαι εἰσίν. Ὀλίγον περισσότερα ἐπεξεργασία καὶ μελέτη θὰ καθίστα τὸ ἔργον πολλοῦ λόγου ἄξιον· εἶναι ἀληθές ὅμως ὅτι καὶ οὕτως οὐχὶ μικρὸν ὁ κύριος Βενιζέλος ὠφέλησεν).

4) I. Φ. Βερέττα, Συλλογὴ παροιμιῶν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων μετὰ παραλληλισμοῦ πρὸς τὰς τῶν ἀρχαίων, ἐν Λαμίᾳ 1860, 8ον, σ. 9 - 88. (Ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὰς ἀρχαίας, σ. 9 - 63, κατὰ μέγα μέρος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐρευνῶν τοῦ Κοραῆ, Βενιζέλου καὶ τοῦ Βυζαντίου πρὸ πάντων γενομένου, δὲν εἶναι γεγραμμένος μετὰ πολλῆς μελέτης· πρέπει ὅμως ἀποδίδοντες δικαιοσύνην τῷ κυρίῳ Βερέττᾳ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἶναι καὶ ὁ πρῶτος συστηματικὸς ὅπως οὖν παραλληλισμὸς παροιμιῶν· ἐν δὲ σελ. 67 - 88 περιέχει 521 ἀνεκδότους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παροιμίας).

5) Π. Ἀραβαντινοῦ, Παροιμιαστήριον ἢ συλλογὴ παροιμιῶν ἐν χρήσει οὐσῶν παρὰ τοῖς Ἑπειρώταις, μετ' ἀναπτύξεως τῆς ἐννοίας αὐτῶν καὶ

delphia 1852, in 8. H. G. Roth, A polyglot foreign proverbs, with english translations and a general index, 1857, in 8.

19. Βλ. Guys, Voyage littéraire en Grèce, τ. I, σ. 100. Sur les proverbes grecs. Wachsmuth, Das alte Gr. im neuen, σ. 46 κέ. Ross. Sanders. Βενιζέλος. Ἀραβαντινός. Vréto, Mélanges néohelléniques, σ. 43-46 περιέχει καὶ μεταφρ. 33 δημ. παροιμιῶν.

20. Ἀπαρίθμησιν τῶν συλλογῶν, τελειοτέραν μὲν βλ. ἐν Wachsmuth, αὐτ., σ. 48 - 50, ἀτελεστέραν δὲ ἐν Vréto, (Mélanges, σ. 421), Βενιζέλω καὶ Ν. Γ. Πολίτῃ (Πανδώρα, τ. Γ', 1852, σ. 433).

παραλληλισμοῦ πρὸς τὰς ἀρχαίας, ἐν Ἰωαννίνοις 1863, 8ον, σ. ια' + 13 - 177. (Περιέχει 1962 παροιμίας κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν μετὰ προσηκούσης ἐξηγήσεως καὶ ἐλαφροῦ παραλληλισμοῦ πρὸς τινὰς ἀρχαίας, 71 ρητὰ καὶ 51 παροιμιακὰς ἐκφράσεις. Ὁ πρόλογος ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν Πανδώρα, τ. ΙΔ', σ. 1 - 4).

β'. Παροιμιαὶ ἐν διαφόροις βιβλίοις.

1) Μιχαήλ Παπαῖ Γεωργίου τοῦ Σιατιστέως, Ὀνομαστικόν, ἐν Βιέννῃ 1783. (40 δημ. παροιμ.).

2) Bartholdy, Bruchstuecke zunähern Kenntniss des heutigen Griechenlands, 1805, σ. 445 - 453. (67 παροιμιαὶ νεοελληνικαὶ διὰ λατινικῶν στοιχείων καὶ μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως).

3) Ἄδ. Κοραῆς. (Σποράδην ἐν τοῖς διαφόροις αὐτοῦ προλεγόμενοις καὶ σημειώσεσιν εἰς συγγραφεῖς, καὶ ἐν τοῖς Ἀτάκτοις²¹).

4) Γ. Κρομμύδου, Περί τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς κοινῆς γλώσσης, ἐν Βιέννῃ 1808. (Ἐν οὐχὶ δημῶδει διαλέκτῳ, καὶ πολλαὶ τῶν καταχωρουμένων παροιμιῶν εἶναι μεταφράσεις ξένων).

5) Leake, Researches in Greece, 1814, append. II, σ. 443 - 454. (90 παροιμιαὶ μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως).

6) Iken, Eunomia, 1827, τόμ. II, σ. 50 - 53.98 (4 παροιμιαὶ δημοτικαὶ ἐκ τῶν καταχωρηθεισῶν 16).

7) Σκ. Δ. Βυζαντίου, Λεξικόν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς γλώσσης, 1835. Β' ἔκδ., 1857. (Πολλαὶ παροιμιαὶ κοινὰ παραβαλλόμεναι πρὸς ἀρχαίας· ἐκ τούτου παρέλαβον πολλὰς τοιαύτας μάλιστα μὲν ὁ κ. Βερέττας καὶ ὁ κ. Βενιζέλος, ὅστις δυστυχῶς καὶ πολλὰς τοῦ κ. Βυζαντίου μεταφράσεις ἀρχαίων παροιμιῶν κατεχώρισεν ἐν τῇ συλλογῇ του ὡς δημοτικὰς).

8) L. Ross, Reisen auf den griechischen Inseln des ägäischen Meeres, σ. 174 - 178. (24 παροιμιαὶ μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως καὶ σημειώσεων, τ. III, σ. 69. 1 παροιμία μετὰ ἐσφαλμένης γερμανικῆς μεταφράσεως²²).

9) D. H. Sanders, Das Volksleben der Neugriechen dargestellt und erklärt aus Liedern, Sprichwörtern, Kunstgedichten, Mannheim 1844, σ. 220 - 233. (Πλέον τῶν 146 παροιμιῶν, ὧν τινὲς δὲν εἶναι δημῶδεις, μετὰ γερμανικῆς ἐμμέτρου μεταφράσεως).

10) Α. Ρ. Ραγκαβῆ, Σαμουκάρβη καὶ Λεβαδέως, Λεξικόν Γαλλοελληνικόν, 1840. (Περιέχει σποράδην ἀρκετὸν ἀριθμὸν δημοδῶν παροιμιῶν πρὸς γαλλικὰς παραβαλλομένων²³, ὧν πολλαὶ ἀνέκδοτοι).

21. Ἴδε τὸν πίνακα τῶν ἐν τοῖς Ἀτάκτοις δημοσιευθεισῶν παροιμιῶν ἐν τῷ β' μέρει τοῦ Ε' τόμου, σ. 366 - 367, λ. Παροιμιαί.

22. Ὅπου ἀκούσης Μαριά καὶ Γιάννη βάλε ψάρια στὸ τηγάκι μετὰφρ. «Wenn die Feste des h. Johannes des Täufers (Πρόδρομος) auf einen gewöhnlichen Festtag fallen, so ist Fisch zu essen erlaubt, nach dem Spruche».

23. Παραβολὰς κοινῶν παροιμιῶν πρὸς γαλλικὰς ἔκαμεν ὁ κ. Σκ. Βυζάντιος ἐν τῷ Γαλ-

11) Ἰω. Δεκτιγάλλα, Γενική στατιστική τῆς νήσου Θήρας, Ἐρμούπολις 1850, σ. 68 - 72.

12) P è g u e s, Histoires et phenomènes de volcan et des îles volcaniques de Santorin, 1852, σ. 344. 369. 372.

13) F i r m e n i c h - R i c h a r t z, Neugriech. Volksgesänge, 1867, τ. II, σ. 185 - 194. (100 παροιμιαί μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως ἐκ τοῦ Παροιμιαστηρίου Ἀραβαντινοῦ).

14) Ἀθ. Σακελλαρίου, Κυπριακά, τόμ. Γ', 1868, σ. 131 - 133. (94 κυπρ. παροιμ.).

15) Σ α β. Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζούντος καὶ τῆς περὶ ταύτην χώρας, ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς ἐνταῦθα ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, 8ον, σ. 268 - 270.

γ'. Παροιμιαί ἐν περιοδικοῖς συγγράμασιν.

1) Magasin pittoresque 1839, σ. 168. Choix des proverbes Turcs. (Ἐν αὐταῖς πολλαὶ ἑλληνικαὶ ἐκ τοῦ συγγράματος Ὁ βραχμάνος περιηγητῆς τοῦ Denis).

2) Ἀποθήκη τῶν ὠφελίμων γνώσεων ἐν Σμύρῃ 1843, τόμ. Α' κέ. (Συλλογὴ τῶν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἀναφερομένων παροιμιῶν).

3) Πανδώρα, τ. Γ', 1852, σ. 320 κέ. (Συλλογὴ παροιμιῶν ὑπὸ Γ. Δεκτιγάλλα)· τ. ΚΑ', 1871, σ. 368 - 369. 37 κυπριακαὶ 37 ροδιακαί. (Π. Βενετοκλέους, Παραλληλισμὸς τῶν ἐν τοῖς Κυπριακοῖς τοῦ κ. Ἀθ. Σακελλαρίου παροιμιῶν πρὸς τινὰς τῶν ροδιακῶν. Ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ, 1872).

4) Ἐφημερίς ἀρχαιολογική, 1852, σ. 644 κέ. (Πιττάκη, Ὑλη ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις ὅτι οἱ νῦν κατοικοῦντες τὴν Ἑλλάδα εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν).

5) Ἐφημερίς Φιλομαθῶν, τ. Ε', 1857, σ. 42 (14 κυπριακαὶ ὑπὸ Α. Σακελλαρίου), σ. 146 (17 Σικίνου, 203 Καλαμῶν)· τ. ΣΤ', 1858, σ. 367 (8 Σκύρου), σ. 374 (7 Κύθνου)· τ. Γ', 1862, σ. 2125 - 2126 (17 παρ.), σ. 2131 - 2133 (56 παρ.)· τ. ΙΒ', 1864, ἀρ. 537 (Λέξεις, φράσεις, παροιμιαί, τραγούδια καὶ ἤθη Κρητῶν)· τ. ΙΣΤ', 1868, σ. 1640 καὶ 1673 - 1674 (48 παροιμιαί Δωρίδος, ὧν τινὲς ἀνέκδοτοι)· τ. ΙΖ', 1869, σ. 1741 - 1742 (Μάνης ὑπὸ Ἀθ. Πετρίδου), ἀρ. 706, σ. 1825 - 1828 (Ἀντιπαράθεσις τῶν ἐν τε τοῦ Ἀριστοφάνους κωμωδίας καὶ παρὰ τοῖς σχολιασταῖς αὐτοῦ παροιμιῶν πρὸς τὰς νῦν ἐν χρήσει ὑπὸ Α. Βαλ-

λοελληνικῆ καὶ Ἑλληνογαλλικῆ λεξικῆ του, καὶ πολλαὶ γραμματικαὶ κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Ὀλλενδόρφου.

24. Ἀπὸ τοῦ ΙΒ' τόμου ἐδημοσιεύετο Συλλογὴ λέξεων, φράσεων καὶ παροιμιῶν τῶν Κυθῆρων. Ἀπὸ δὲ τοῦ ΙΘ' ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Λακωνικὰ ὁ πεπαιδευμένος ἑλληνοδιδάσκαλος κύριος Πετρίδης πολλαὶ παροιμιαὶ Μάνης κατεχώρησεν.

λήνδα), ἀρ. 721, σ. 1946, ἀρ. 722, σ. 1953 - 1958 (Ἀντιπαράθεσις τῶν ἐν τε τοῦ Πλάτωνος διαλόγοις καὶ παρὰ τοῖς σχολιασταῖς αὐτοῦ παροιμιῶν πρὸς τὰς νῦν ἐν χρήσει ὑπὸ Α. Βαλλήνδα)· τ. ΙΗ', 1870, σ. 2247 (13 Κερκύρας).

6) Κασταλία, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1861, σ. 114 (11 παρ.), σ. 192 (22 παρ.).

7) Νεοελληνικὰ ἀνάλεκτα, περιοδικῶς ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ, 1871, τ. Α', φύλ. 3ον, Παροιμίαι.

Μεταξὺ τούτων κατατακτέαι καὶ 550 παροιμίαι περιεχόμεναι εἰς τι ἀνέκδοτον περὶ Ἠλείου σύγγραμμα καθυποβληθὲν εἰς τὸ κατὰ τὸ 1865 ἐν Κωνσταντινουπόλει διαγώνισμα, ὧν αἱ 335 ἦσαν ἀνέκδοται ὡς ἔκρινεν ἡ ἐπιτροπὴ²⁵.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συλλογῶν ὀλίγαι εἰσὶν αἱ ἀποδώσασαι τὰς δημῶδεις παροιμίας ἀκριβεῖς καὶ ὡς προφέρονται, διότι αἱ πλεῖσται ἐν αὐταῖς φέρονται παραμεμορφωμένοι, μεταποιηθεῖσαι ἐπὶ τὸ μακαρονικώτερον. Ὅπως οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, ὡς ὀρθῶς ὁ κύριος Ζαμπέλιος παρατηρεῖ²⁶, μὴ περιοριζόμενοι εἰς τὸ νὰ ζητήσωσι τὴν ἀδειαν ὅτι θὰ παρεμβάλωσι χωρίον τι δημῶδες εἰς τὸ κείμενόν των, φροντίζουσι προσεῖν τὸ τιμωρικώτερον χωρίον αὐτὸ νὰ τὸ κτενίσωσιν ὀλίγον ἢ πολὺ, ἤγουν νὰ τὸ καθαρίσωσι ἀπὸ τινων παρ' αὐτῶν νομιζομένων βαρβαρισμῶν, οὕτω συνέβη καὶ παρὰ τισὶ συλλέκταις· ἀναφέρω μόνον τὰς συλλογὰς Νέγρη καὶ Μανιάρη· μεταβληθείσης ἐν πολλαῖς παροιμίαις τῆς φράσεως, μετεβλήθη καὶ τῆς ἐκφράσεως ὁ τρόπος, ἔλθῃ τὸ μέτρον, καὶ ἡ παροιμία παρεμορφώθη ἀπειροκάλας. Τοιαύτην τῶν παροιμιῶν παραμόρφωσιν συνεβούλευε καὶ ὁ Κοραῆς· ὀρθώμενος ἐκ τῆς σφαλερᾶς ἰδέας ὅτι αἱ παροιμίαι πρέπει νὰ καταχωρῶνται οὕτως εἰς τὰ λεξικά, ὅπως γίνονται καὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἠθικῆς ἐνταυτῶ διαγωγῆς τοῦ λαοῦ διορθωτήριον, παρήνει τὸν λεξικογράφον νὰ συλλέξῃ μόνον ἐκείνας τὰς παροιμίας ὅσαι διδάσκουσι τι χρήσιμον εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον, καὶ τούτων νὰ διορθώσῃ τὴν φράσιν, ἤτοι νὰ τὰς καθαρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀνώμαλον αὐτῶν χυδαιότητα²⁷. Πόσον ἡ προτροπὴ αὕτη τοῦ Κοραῆ ἦτο λανθασμένη τὸ ἀπέδειξεν ὁ χρόνος, καὶ ἡ κριτικώτερα τῶν τοιούτων μελετῶν ἐξέτασις.

Μέτρον.

Αἱ πλεῖσται τῶν παροιμιῶν εἰσὶν ἑμμετροί²⁸, εἰς πολλὰς δὲ ἄλλας διακρί-

25. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικὸς Σύλλογος, τόμ. Γ', σ. 24.

26. Σ. Ζαμπελίου, Φιλολογικαὶ ἔρευναι περὶ τῆς Νεοελληνικῆς διαλέκτου, ἐν Πανδώρα Ζ', σ. 388.

27. Κοραῆ, Ἀκολουθία τῶν αὐτοσχεδίων στοχασμῶν, ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσει τοῦ Πλουτάρχου, τόμ. Α', σ. λβ'.

28. Τὸ ἑμμετρον τῶν παροιμιῶν χρησιμεύει πρὸς εὐκολωτέραν αὐτῶν ἀπομνημόνευσιν, ὅπως διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐμελοποιοῦν τοὺς νόμους (Ἀριστοτέλ., Προβλημ. ιθ' 28. Βλ. καὶ Πανδώρα ΙΗ', σ. 432).

νονται ἴχνη μέτρου, λυθέντος ἕνεκα μὴ καλῆς ἀπομνημονεύσεως²⁹. Ἐνίοτε δὲ καὶ τοὶ μὴ ἔμμετροι εἰσὶν ὁμῶς διατεταγμένοι καὶ προφέρονται οὕτως, ὥστε ἀπαγγελλόμενοι ἀποτελοῦσι ρυθμὸν τινα.

Ὁ Ross πρῶτος κατέδειξε³⁰ τὰ μέτρα πολλῶν παροιμιῶν: καὶ ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τεσσάρων μόνον εἰδῶν εἰσὶν: τετράμετρον ἱαμβικὸν καταληκτικόν, δίμετρον τροχαϊκὸν ἀκατάληκτον, καταληκτικόν, καὶ δίμετρον ἱαμβικὸν ἀκατάληκτον μετὰ καταληκτικοῦ, ὡς:

*Κουφοῦ τὴν πόρτα κι ἂν βροντᾶς
τυφλὸν κι ἂν θυμιατίζης.*

Διαίρεσις τῶν παροιμιῶν.

Οἱ μέχρι τοῦδε συλλογεῖς τῶν παροιμιῶν ἠκολούθησαν ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν μέθοδον πολλὰς παρουσιάζουσιν ἐλλείψεις, τὴν ἀλφαβητικὴν.

Ἡ μέθοδος αὕτη ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς μεγάλῃν δυσκολίαν παρουσιάζει ὡς πρὸς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν παροιμιῶν καὶ τὴν εὐχερῆ ζήτησιν αὐτῶν, ἂν καὶ κατ' ἐπιφάνειαν τὸ ἐναντίον φαίνεται ὑποσχομένη³¹, μειώνεται κατὰ τοῦτο τῆς εἰδολογικῆς κατατάξεως ὅτι δὲν εὐκολύνει ὡς ἐκείνη καὶ τὴν τῶν παροιμιῶν ζήτησιν, καὶ τὴν ἐξέτασιν περὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ λαοῦ ἐπὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀντικειμένου. Ἐν τῷ παραρτήματι ἠκολουθήσαμεν τὴν τελευταίαν κατάταξιν ἂν καὶ οὐχὶ ἀκριβῶς, ἕνεκα τῆς ταχύτητος τοῦ ἔργου καὶ τῆς πλησμονῆς τῆς ὕλης· τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἀναπληροῦντες διδομέν ἐνταῦθα σύντομον ἐκθεσιν τῆς τοιαύτης κατατάξεως.

Αἱ παροιμίαι διαιρετέαι ἐν πρώτοις εἰς τρία μεγάλα εἶδη: εἰς κυρίως παροιμίας, εἰς παροιμιακὰς ἐκφράσεις καὶ εἰς γραφικὰ ρητά.

A. Κυρίως παροιμίαι.

α' Κοινωνικαί

1. Γενικαὶ ἀρχαὶ περὶ τῆς κοινωνίας. 2. Αἱ περὶ ἠθῶν καὶ νόμων ἰδέαι. 3. Αἱ σχέσεις τῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς πολίτας. 4. Βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες. 5. Ἰσχυροί. 6. Πλούσιοι, πτωχοὶ καὶ ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσις αὐτῶν. 7. Αἱ συναναστροφαὶ καὶ κοινωνίαι: I Φιλίαι. II Ἐχθραὶ. III Γείτονες. 8. Ἡ κοινωνικὴ τῶν πολιτῶν

29. Π.χ. ἡ παροιμία *Ἐχθὲς πάσχα καὶ σήμερα χάσκα* (Βενιζέλλ., σ. 89) εἶναι δίμετρος τροχαϊκὴ ἀκατάληκτος: *Ἐχθὲς πάσχα, τῶρα χάσκα* κλπ.

30. L. Ross, *Reisen auf den Griechischen Inseln*, σ. 174 κέ.

31. Παράδειγμα ἡ συλλογὴ τοῦ κ. Βενιζέλου ἐν ἡ δυσχερεστάτῃ καταντᾷ ἡ ἀναζήτησις τῶν παροιμιῶν. Ἐν ταύτῃ πολλαὶ παροιμίαι τίθενται παρὰ συγγενεῖς καὶ ὁμοίας ἐξ ἄλλου γράμματος ἀρχομένας. Μικρὰ κατὰ τόπους παραλλαγὴ τῆς πρώτης λέξεως, συνήθεστάτη ἄλλως τε, καθίστησι ἀδύνατον τὴν εὑρεσιν τῆς παροιμίας.

σχέσις πρὸς ἀλλήλους: I Τρόπος τοῦ συμπεριφέρεσθαι. 9. Κοινωνικά καθήκοντα: I Ἐλεημοσύνη καὶ ἀγαθοποιΐα. II Εὐγνωμοσύνη καὶ ἀγνωμοσύνη. 10. Ἡ θέσις τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ πολιτείᾳ.

β' Παιδαγωγικαί

1. Ὁμοιότης τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς. 2. Ἡ μικρὰ τοῦ παιδὸς ἡλικία. 3. Τρόπος ἀνατροφῆς. 4. Συναναστροφαί καὶ τὰ παραπλήσια. 5. Ἀνάγκη τῆς παιδείας.

γ' Οἰκογενειακαί

1. Καθήκοντα τοῦ τέκνου πρὸς τοὺς γονεῖς. 2. Γάμος. 3. Συζυγικά καθήκοντα. 4. Ὁ οἰκοδεσπότης καὶ τὰ κτήματα. 5. Ποικίλα περὶ οἰκογενείας.

δ' Βιοτικά

1. Τρόπος τοῦ ζῆν. 2. Ἀνάγκη τῆς ἐργασίας. Κακὰ τῆς ἀργίας. 3. Πρόνοια. 4. Μαθήματα ἐκ παθημάτων. 5. Ἀνάγκη τῆς βραδείας σκέψεως καὶ τῆς μὴ ταχύτητος ἐν ταῖς ἐργασίαις. 6. Ὁλιγάρκεια καὶ βεβαιότης εἰς τὰς ἐπιθυμίας. 7. Οἰκονομικὴ διαχείρισις. 8. Ἀποφασιστικότης ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσι.

ε' Ἐπιτηδευματικά

1. Γενικά περὶ τεχνῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων. 2. Τρόπος ἐργασίας. 3. Πολυτεχνίται. 4. Ἐπαγγέλματα: I κέ κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν. 5. Μαγειρικαί καὶ γαστρονομικαί παροιμίαι: I Ἀνάγκη τροφῆς. II Ἐδέσματα. III Τροφή πτωχῶν, πλουσίων. 6. Ναυτικά. 7. Ἰατρικά. 8. Οἰκονομολογικά.

ς' Ψυχολογικαί

1. Κυρίως ψυχολογικά. 2. Τὸ ἀναλλοίωτον τῶν χαρακτήρων. 3. Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας. 4. Περὶ ὀρέξεων. 5 α' Περὶ φρονήσεως β' Περὶ παραφροσύνης. 6. Ὀνειρα. 7. Ἔρωσ. 8. Ἐχθραί. Μίσση. 9. Ἀνάγκη. 10. Ἀπληστία. 11. Φυσιογνωμικά. 12. Ποικίλαι ψυχολογικαὶ παρατηρήσεις. Ὑποδιαίρέσεις αὐτῶν.

ς² Χαρακτηριστικά

Ὑποδιαίρέσεις κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν.

ζ' Φιλοσοφικαί

1. Μεταφυσικαὶ ἰδέαι: I Θεός. II Κόσμος κλπ. 2. Ἐθρησκεία. 3. Κρίσις καὶ

άνταπόδοσις: I Δι' άμαρτήματα γονέων, παίδων, συγγενών. II Δι' ίδια άμαρτήματα. III Διά ξένα. IV Άλλα περί άνταποδόσεως. 4. Είμαρμένη.

η' Γνωμικά και ήθικά παραγγέλματα

Έπί διαφόρων άντικειμένων κατ' άλφαβητικήν τάξιν.

θ' Ποικίλαι παροιμιαί

Όμοίως.

B. Παροιμιώδεις έκφράσεις.

Όμοίως.

Γ. Γραφικά ρητά.

I Ρητά λεγόμενα επί τής ίδιας σημασίας αυτών. II Ρητά λεγόμενα κατά διάφορον έννοιαν. III Ρητά κατά γελοίαν παρεξήγησιν.

Ό πίναξ ούτος τελειοποιηθείς και όπωσούν ακριβέστερον καταταχθείς, δύναται νομιζομεν νά χρησιμεύση ως βάση επιστημονικής κατατάξεως τών παροιμιών.

Μεταξύ τών διαφόρων ειδών τών κυρίως παροιμιών δυνάμεθα νά κατατάξωμεν και τās έκ διαφόρων μύθων ή ανέκδοτων προελθούσας παροιμίας. Τοιαύτας παροιμίας είχον και οι άρχαίοι και ίχει πάν έθνος, εις αυτās δέ ό μύθος κατήντησε νά χρησιμεύη ως επεξηγήσις τής παροιμίας.

Ό Ross³² παρατήρησε και τό τοιοϋτό των παροιμιών είδος, ό δέ κ. Βενιζέλος έθεσεν υπό τās παροιμίας ταύτας τόν μύθον εις όν αναφέρονται. Ός παράδειγμα αναφέρομεν και ήμεις τήν παροιμίαν: *Η κακή πληγή θεραπεύεται, τό κακόν όνομα όχι*³³, προελθοϋσαν έκ δημώδους μύθου³⁴, Ίνδικήν έχοντος καταγωγήν³⁵.

Αί δημώδεις παροιμιαί, όπου δέν προήλθον έκ τών άρχαίων, φαίνονται παραχθείσαι έκ τών έντυπώσεων και παρατηρήσεων του λαού. Διά τουτο μεταξύ αυτών δέν εύρίσκομεν τās παροιμίας εκείνας, τās κοινοτάτας εις τήν δημοτικήν φιλολογίαν όλων σχεδόν τών έθνών, αιτινες μετέπεσαν εις τό είδος τουτο τών χωρίων ή φράσεων συγγραφέων σχόντων έπιρροήν τινα επί του έθνους των και δημοτικών καταστάτων. Σπανίως όμως άνευρίσκομεν και μεταξύ τών νεοελληνικών ίχνη τοιαύτης τινός έπιρροής έκ τής αναγνώσεως προελθούσης τών έν Βενετία έκτυπουμένων πρός χρήσιν του λαού βιβλίων.

32. Ross, Inselreisen, σ. 174.

33. Βενιζέλου, Παροιμιαί, σ. 97.

34. Βλ. Διάφορα διηγήματα ήθικά και άστειά έκδοθέντα υπό Έμμ. Γεωργίου.

35. Στεφανίτης και Ίχνηλάτης, μετάφρασις του βυζαντινου Σήθ, 1851, έκδ. Τυπάλδου, σ. 61.

Αἱ παροιμίαι αὗται ὀλίγισται οὖσαι πιστεύομεν ὅτι περιορίζονται μόνον εἰς τὰς κάτωθι ἀναφερομένας:

1. Ἐκ τῆς τραγωδίας Ἐρωφίλης τοῦ Κρητῶς Χορτάτῃ³⁶.

*Τὰ γέλια μὲ τὰ κλάυματα, μὲ τὴν χαρὰν ἢ πρίκα
μὴν ὦραν ἐπαρθήκασι κι ὁμάδι ἐγεννηθῆκαν·
γι' αὐτως μαζὺ γυρίζουσι, καὶ τῶνα τᾶλλο ἀλλάσσει
κι ὁποιος ἐγέλα τὸ ταχύ, κλαίγει πρίχου βραδιάσει.*

2. Ἐκ τῆς Διηγήσεως περὶ γαιῶδρου, λύκου καὶ ἀλουπούς³⁷.

*Ἐπαθε τῇ συμφορᾷ τοῦ γαιῶδρου.
Ἐφαγε τὸ μαρουλόφυλλον χωρὶς νὰ βάλῃ ζύδι.*

3. Ἐν δὲ τῇ Συμφορᾷ καὶ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ Μωρέως τῇ ὑπὸ τοῦ Μάνθου Ἰωάννου συγγραφείσῃ³⁸ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, παρατηροῦνται ἐν ταῖς εἰς τὸ τέλος προσηρηθημέναις στιχουργίαις πολλαὶ δημῶδεις παροιμίαι, ὧν αἱ μὲν φαίνονται λησθεῖσαι ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκ δημῶδων, αἱ δέ, ἴσως τάνάπαλιν ἐκ τοῦ βιβλίου μετεδόθησαν ἔκτοτε³⁹.

Ἦσαύτως καὶ πολλοὶ τῶν δημοτικῶν ᾠμάτων στίχοι βαθμηδὸν μετέπεσαν εἰς παροιμίαν, ὡς:

*Ἄλλοῦ τὰ λὲν τὰ κούρταλα, κι ἄλλοῦ τὸ λέγει ὁ κτύπος⁴⁰.
Ἐμπρὸς νὰ πάω σκιάζομαι, πίσω νὰ πάου φοβοῦμαι κλπ.*

Ἄλλὰ τὴν μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τοιούτων παροιμιῶν ἔσχον ἡ Γραφή καὶ τὰ ἀπ' ἐκκλησίας ἀναγνώσματα. Ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ρητὰ κατεχώρησαν τοιαύτας παροιμίας ὁ κύριος Ἀραβαντινὸς καὶ ὁ κύριος Βενιζέλος, ἐν παρόδῳ δὲ καὶ ὁ κύριος Παπαδόπουλος⁴¹. Ἐν τῷ παραρτήματι συνελέξαμεν ὅλα σχεδὸν ταῦτα, σημειοῦντες καὶ τὰ γραφικὰ χωρία ἀφ' ὧν ἐπήγασαν.

Εἰς τινὰς παροιμίας διαγινώσκομεν ἐπίσης τὴν ἐπιρροὴν συγχρόνων ὡς

36. Βλ. παράρτ. ἀρ. 189. Περὶ τῆς Ἐρωφίλης βλ. Bartholdy, Bruchstücke zur nähern Kenntniss des heutigen Griech., 1805, σ. 410. Iken, Leucothea II. Ἡ τραγωδία αὕτη ἐξεδόθη καὶ ὑπὸ Bekker.

37. Βλ. περὶ αὐτῆς J. Grimm, Handschreiben an Karl Lachman über Reinhart Fuchs, Leipzig 1840. Gidel, Etudes sur la littérature grecque mod., σ. 331 κέ.

38. Βλ. περὶ τούτου: Bartholdy, ἔνθ' ἀν., σ. 410, ἔνθα πολὺ ἀδίκως κατὰ τοῦ βιβλίου καταφέρεται, ὅπερ οὐχὶ ὡς ποίημα ἀλλ' ὡς ἱστορικὴ ἀφήγησις θεωρητέον.

39. Μάνθου Ἰωάννου, Συμφορὰ Μωρέως, 1863, σ. 77. 82. 101. 102. 104 δίς. 106. 107. 109 τετρ. 110.

40. Μ. Π. Βρετοῦ, Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον, 1865, σ. 37.

41. Γ. Γ. Παπαδοπούλου, Περὶ τῶν προγενεστέρων ἑλλ. σχολείων, 1857, σ. 13 καὶ ἐν Πανδώρα Η', σ. 175.

ἐπὶ τὸ πολὺ συμβεβηκότων· καὶ ὀλίγαι μὲν αἱ διασωθεῖσαι τοιαῦται παροιμίαι, περιεργος ὁμως εἶναι ἡ ἐξέτασις αὐτῶν. Οὕτως παραδείγματος χάριν βλέπομεν ὅτι ἡ τοῦ Νοταρᾶ ἰδέα, προτιμῶντος τουρκικὴν κίδαριν νὰ ἴδῃ εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ λατινικὸν φακιόλιον, ἦν συνεμερίζοντο καὶ οἱ σύγχρονοὶ του⁴², ὑποφαίνεται εἰς τὰς δὴμῶδεις παροιμίας: *Κάλλιο μακελλεῖὸ στὸν Τούρκο, παρὰ κρέας στὸ Βενετσάνο*⁴³ λέγει μία τούτων· ἀλλαχοῦ βλέπομεν τὴν σχέσιν τῶν κατακτητῶν Φράγκων πρὸς τοὺς Ἕλληνας: *Ἐχει μάρμπα στὴν Κορώνη*⁴⁴, *Ἄν δὲ μ' ἀρέσῃ ὁ Δάνδολος, πάω μὲ τὸν Κορνάρο*⁴⁵, *Παίρνοντας σου τὸ λογάρι ὁ σπαθᾶς σου κάνει χάρι, καὶ σοῦ κάνει κι ἄλλας δέκα παίρνοντας σου τὴν γυναῖκα*⁴⁶, ἀλλοῦ ἢ τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Φράγκους: *Σὰν ὁ Τούρκος μὲ τὸ Φράγκο τὰ πηγαίνουν*⁴⁷, εἰς ἄλλας ἢ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους: *Τούρκον εἶδες; γρόσια θέλει· κι ἄλλον εἶδες; κι ἄλλα θέλει, Μοσὲ (Φράγκον), Μισὲ (Γραικὸν) καὶ Μουσελίμη (Τούρκον) στὸ σπῆτι σου μὴ βάνης*⁴⁸, εἰς ἄλλας τέλος διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα ὑπονοοῦνται: *Σὰν σοῦ ξαναρέσει Λάμπρο, ξαναπέρας' ἀπ' τὴν Ἄνδρο*⁴⁹, *Οὔλοι οἱ γύφτοι μιὰ γενιά*⁵⁰, *Ἐκαμε τὸ γρόσι ζολότα*⁵¹, *Οὔτε Μωϋσῆς, οὔτε Γοβδελεᾶς*⁵², *Ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Μπουρδουμπᾶ*⁵³ κλπ.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν συγκριτικὴν ἐξέτασιν τῶν παροιμιῶν, κατὰ τὴν ἀνωτέρω διατυπωθεῖσαν τάξιν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

42. Δούκ., σ. 253 κέ. 263 κέ.

43. Βενιζέλου, Παροιμίας, σ. 132. Κατὰ δὲ τὸν κ. Σπ. Ζαμπέλιον (Οἱ Κρητικοὶ γάμοι, σ. 452) «ἡ ἀρχαιότατη αὕτη κρητικὴ παροιμία, αἰνίττεται τὰ βενετικὰ βασανιστήρια».

44. Βενιζ., αὐτ., σ. 88.

45. Αὐτ., σ. 14.

46. «Ἴσως ἔκτοτε (ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ αἰῶνος, ἕνεκα τῶν κακοπραγιῶν τῶν Ἑνετῶν στρατιωτῶν) ἐπεχωρίασεν εἰς τὰς περιοχὰς τῶν πόλεων τὸ τετράστιχον τοῦτο ἐπιγραμματίον», Σπ. Ζαμπελίου, Οἱ κρητικοὶ γάμοι, σ. 146.

47. Βενιζέλ., ἐνθ' ἄν., σ. 269.

48. Αὐτ., σ. 167.

49. Λάμπρος ὁ Κατσώνης. Βλ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενην Ἑλλάδα.

50. Βενιζέλου, Παροιμίας, σ. 192. Τὸ ἱστορικὸν τῆς παροιμίας ταύτης ἀναφέρει ὁ κ. Βενιζέλος παραλαβὼν αὐτὸ ἐκ τοῦ φυλλαδίου Ἀσλάνη, Μῦθοι, μυθιστορίαὶ καὶ διηγήματα, 1861, σ. 97 - 98.

51. Αὐτ., σ. 74, 136.

52. Βλ. τὸ ἱστορικὸν ἐν Σπ. Ζαμπελίου, Κρητ. Γάμοι, σ. 152 - 191.

53. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου, τ. II, σ. 224. «Κατὰ τὴν α' Ἰουλίου 1667, ἐνέσκηψεν εἰς Ἰωάννινα πανώλης προσβαλοῦσα πρώτην τὴν γυναῖκα τοῦ Μπουρδουμπᾶ, καὶ ἐκ τούτου ἔμεινε παροιμία μεταξὺ τῶν Ἰωαννιτῶν Ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Μπουρδουμπᾶ, περὶ διηγημάτων ἐποχῆς ἀρχαίας».